

ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ
ՆԱՄԱՆՍԱՐԱՆ

ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏ

ԵՊՆ ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏԻ
ՊՐՈՖԵՍՈՐԱԴԱՍԱԽՈՍԱԿԱՆ ԿԱԶՄԻ
ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻ ՆՅՈՒԹԵՐԻ
ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ՆՎԻՐՎՈՒՄ Է
ՆՆ ԱՆԿԱԽՈՒԹՅԱՆ
25-ԱՄՅԱԿԻՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԵՊՀ ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏԻ
ՊՐՈՖԵՍՈՐԱԴԱՍԱԽՈՍԱԿԱՆ ԿԱԶՄԻ
ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻ ՆՅՈՒԹԵՐԻ
ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ՆՎԻՐՎՈՒՄ Է
ՀՀ ԱՆԿԱԽՈՒԹՅԱՆ 25-ԱՄՅԱԿԻՆ

Երևան
ԵՊՀ հրատարակչություն
2017

ՀՏԴ 340:06
ԳՄԴ 67
Ե 813

*Հրատարակության և երաշխավորել
ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի խորհուրդը*

Գլխավոր խմբագիր՝

**իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր,
ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Գ. Ս. Ղազինյան**

Գլխավոր խմբագրի տեղակալներ՝

**իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Ա. Մ. Հայկյանց
իրավ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ Կ. Ա. Գևորգյան**

Խմբագրակազմ՝

**իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Ա. Հ. Գաբուզյան
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Ս. Ա. Դիրանդյան
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Ա. Գ. Վաղարշյան
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Գ. Բ. Դանիելյան
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Վ.Վ. Ստեփանյան
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Վ. Դ. Ավետիսյան
իրավ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ Ս. Գ. Մեղրյան**

Ե 813 ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի պրոֆեսորադասախոսական կազմի գիտաժողովի նյութերի ժողովածու/ ԵՊՀ; Գլխ. խմբ.՝ Գ. Ս. Ղազինյան. –Եր., ԵՊՀ, 2017, 534 էջ:

Ժողովածուն ամփոփում է ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետում 2016 թ. դեկտեմբերի 8-ին տեղի ունեցած գիտաժողովի նյութերը՝ նվիրված ՀՀ Սահմանադրությունն ընդունելու 20-ամյակին:

Այն ընդգրկում է իրավունքի գրեթե բոլոր ճյուղերի վերաբերյալ գիտական աշխատանքներ, որոնք աչքի են ընկնում բարձրացված հարցերի արդիանակությամբ, տեսական խոր վերլուծություններով և գործնական նշանակությամբ: Ժողովածուի մեջ տեղ են գտել ինչպես ճանաչված գիտնականների, այնպես էլ երիտասարդ դասախոսների ու ասպիրանտների աշխատանքները: Կարող է օգտակար լինել իրավաբան տեսաբաններին, իրավաստեղծ և իրավակիրառ մարմինների ներկայացուցիչներին, իրավունքի տարբեր հարցերով հետաքրքրվողներին:

ՀՏԴ 340:06
ԳՄԴ 67

ISBN 978-5-8084-2208-7

© ԵՊՀ հրատ., 2017
© Հեղ. խումբ, 2017

ԱՆՄԵՂՈՒԹՅԱՆ ԿԱՆԽԱՎԱՐԿԱԾԸ ԵՎ ԱՊԱՑՈՒՑՄԱՆ
ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՔՐԵԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Սամվել Դիլբանդյան

ԵՊՀ քրեական դատավարության և կրիմինալիստիկայի ամբիոնի վարիչ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Ազգային օրենսդրությունում հանրաճանաչ սկզբունքների և մարդու իրավունքների մասին նորմերի ամրագրման համար կարևոր է իրավաստեղծ գործունեությունը: ՀՀ Սահմանադրության համաձայն՝ մարդու և քաղաքացու իրավունքները և ազատությունները միշտ ճանաչվում և երաշխավորվում են իրավունքի նորմերին և հանրաճանաչ սկզբունքներին համապատասխան: Օրենսդիրը մարդու իրավունքներն ու դրանց իրականացումն ապահովող երաշխիքները սահմանելիս պետք է հաշվի առնի այն պահանջները և չափանիշները, որոնք ամրագրված են միջազգային պայմանագրերում: Դա նշանակում է, որ մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության միջազգային չափանիշները կազմում են Հայաստանի Հանրապետությունում իրականացվող իրավաստեղծ և իրավակիրառ գործունեության հիմնական կողմնորոշիչները: Օրենքների իմաստը և բովանդակությունը, ինչպես նաև դրանց կիրառման աստիճանը ստուգվում են նրանով, թե դրանք որքանով են համապատասխանում մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության մասին միջազգային պայմանագրերով նախատեսված չափանիշներին:

Մարդու իրավունքներն ու ազատությունները հռչակող և դրանց պաշտպանությունը երաշխավորող միջազգային իրավական ակտերը բավականին շատ են, և այդ շարքում իր նշանակալի տեղն ունի 1950 թվականին ընդունված «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին Եվրոպական կոնվենցիան»¹: Այն քրեական արդարադատության ոլորտում սահմանել է

¹ Այսուհետև՝ Եվրոպական կոնվենցիա:

մի շարք չափանիշներ, որոնք մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության համար ունեն հիմնարար նշանակություն: Հայաստանի Հանրապետությունը, 2002 թվականին ապրիլի 26-ին վավերացնելով նշված կոնվենցիան, ստանձնեց բազմաթիվ պարտավորություններ, որոնց թվում նաև՝ քրեական արդարադատության ոլորտում: Դա նշանակում է, որ Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին Եվրոպական կոնվենցիան այն միջազգային պայմանագրերից է, որը բովանդակում է քրեական դատավարությանը վերաբերող հանրաճանաչ սկզբունքներ և մարդու իրավունքների պաշտպանության մասին նորմեր: Այսօր դրանք չափանիշ են քրեական դատավարության և նրա առանձին ինստիտուտների ճիշտ կառուցման համար:

Եվրոպական կոնվենցիայով նախատեսված համընդհանուր ճանաչում ստացած սկզբունքներից է անմեղության կանխավարկածը: Որպես հանրաճանաչ սկզբունք՝ այն իր ամրագրումն է ստացել Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 2-րդ կետում: Քրեական արդարադատության ոլորտում եվրոպական կոնվենցիան նախատեսում է անձի իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության բավական ընդարձակ միջոցներ: Անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը այն արժեքներից է, որը կոչված է ապահովելու քրեական արդարադատության ոլորտում կասկածյալի և մեղադրյալի իրավունքների պաշտպանությունը: Անմեղության կանխավարկածի սկզբունքն իր ամրագրում է ստացել Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածում, քանի որ այն կազմում է արդար դատական քննության իրավունքի անբաժան մասը: Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 2 և 3 կետերը 6-րդ հոդվածի 1-ին կետում ամրագրված ընդհանուր սկզբունքի կոնկրետացումն են: Անմեղության կանխավարկածի իրավունքը և տարբեր իրավունքներ, որոնց ոչ սպառիչ շրջանակը նախատեսված է 3-րդ կետում, մյուս իրավունքների հետ միասին կազմում են քրեական գործերով արդար դատական քննության իրավունքի կառուցվածքային տարրերը¹:

¹ Sté u Allent de Ribemont, 35:

Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք, ով մեղադրվում է քրեական հանցագործություն կատարելու մեջ, համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունը չի ապացուցվել օրենքին համապատասխան»:

Անմեղության կանխավարկածի սկզբունքն իր ամրագրումն էր ստացել ՀՀ Սահմանադրության (2005թ.) 21 հոդվածում, որի համաձայն՝ «Հանցագործության համար մեղադրվողը համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ օրենքով սահմանված կարգով՝ դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով:

Մեղադրյալը պարտավոր չէ ապացուցել իր անմեղությունը: Չփարատված կասկածները մեկնաբանվում են հօգուտ մեղադրյալի»:

Անմեղության կանխավարկածի սկզբունքն առավել մանրամասն կարգավորված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 18 հոդվածում¹, ըստ որի՝ «Հանցագործության համար կասկածվողը կամ մեղադրվողը համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով՝ դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով:

2. Կասկածյալը կամ մեղադրյալը պարտավոր չէ ապացուցել իր անմեղությունը: Նրանց անմեղության ապացուցման պարտականությունը չի կարող դրվել պաշտպանության կողմի վրա: Մեղադրանքի ապացուցման եւ կասկածյալին կամ մեղադրյալին ի պաշտպանություն բերված փաստարկների հերքման պարտականությունը կրում է մեղադրանքի կողմը:

3. Հանցանք գործելու մեջ անձի մեղավորության մասին հետեւությունը չի կարող հիմնվել ենթադրությունների վրա, այն պետք է հաստատվի գործին վերաբերող փոխկապակցված հավաստի ապացույցների բավարար ամբողջությամբ:

4. Մեղադրանքն ապացուցված լինելու վերաբերյալ բոլոր կասկածները, որոնք չեն կարող փարատվել սույն օրենսգրքի դրույթներ-

¹ Այսուհետև՝ ՀՀ քր. դատ. օր-ը:

րին համապատասխան պատշաճ իրավական ընթացակարգի շրջանակներում, մեկնաբանվում են հոգուտ մեղադրյալի կամ կասկածյալի:

5. Կասկածյալի կամ մեղադրյալի նկատմամբ կիրառվող խափանման միջոցները չեն կարող պարունակել պատժի տարրեր»:

Ինչպես տեսնում ենք, անմեղության կանխավարկածի վերաբերյալ միջազգային փաստաթղթերում և ՀՀ Սահմանադրության մեջ, ինչպես նաև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում տեղ գտած ձևակերպումները միմյանցից տարբերվում են: Մասնավորապես, միջազգային պայմանագրերում շեշտը հիմնականում դրվում է օրենքով սահմանված կարգով անձի մեղավորությունն ապացուցված լինելու հանգամանքի վրա, իսկ ՀՀ Սահմանադրության մեջ և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում՝ դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով անձին մեղավոր ճանաչելու վրա: Իրականում անմեղության կանխավարկածի վերաբերյալ վերը նշված ձևակերպումների միջև բովանդակային տարբերություն չկա, քանի որ անմեղության կանխավարկածը կազմում է արդար դատական քննության իրավունքի անբաժան մասը, իսկ ՀՀ օրենսդրության մեջ այն ավելի է կոնկրետացվել:

Անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը չի սահմանափակվում միայն դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած մեղադրական դատավճռով՝ մեղավոր ճանաչելու գաղափարախոսությամբ: Այս սկզբունքն առանձնանում է այնպիսի հատկանիշներով ինչպիսիք են՝ մեղադրյալը պարտավոր չէ ապացուցել իր անմեղությունը, չփարատված կասկածները պետք է մեկնաբանել հոգուտ մեղադրյալի, դատարանի դատավճիռը չի կարող հիմնված լինել ենթադրությունների վրա: Այս հատկանիշներն ուղղակի ամրագրված էին ՀՀ Սահմանադրության 1995 թվականի և 2005 թվականի խմբագրությունում, որոնք այս սկզբունքը դարձնում են առավել ամբողջական: Ի տարբերություն վերը նշվածի՝ 2015 թվականի դեկտեմբերի 6-ին ընդունված ՀՀ Սահմանադրության 66-րդ հոդվածում՝ այս սկզբունքը ստացավ հետևյալ կարգավորումը՝ «Հանցագործության համար մեղադրվողը համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղքն ապացուցված չէ օրեն-

քով սահմանված կարգով՝ դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով: Ինչպես տեսնում ենք, նշված սահմանադրական կարգավորումից հանվեցին այն կարևոր հատկանիշները, որոնք մեղադրյալի համար պաշտպանության կարևոր միջոցներ են: Մրանք այն արտոնություններն են, որոնցով օժտված է կասկածյալը կամ մեղադրյալը ապացուցման գործընթացում: Առանց այդ իրավունքների հռչակման և երաշխավորման մեղադրյալի համար դժվար է դառնում իրականացնել իր իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունը: Կարծում ենք, որ ՀՀ Սահմանադրության մեջ այդ հատկանիշների չնախատեսումը չի կարող հանգեցնել քրեադատավարական օրենսդրության մեջ այս հիմնարարի գաղափարի փոփոխության: Չնայած, պետք է նշել, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքում ապօրինի հարստացման դեմ պայքարի իրականացման համար կատարված օրենսդրական փոփոխությունը (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 310.1 հոդված) ուղղակի կարող է առնչվել անմեղության կանխավարկածի սկզբունքին այն իմաստով, որ ապօրինի հարստացման մեջ մեղադրվող անձի վրա կարող է դրվել պարտականություն ապացուցելու հաշվետու ժամանակահատվածում գույքի ավելացման կամ պարտականությունների նվազման, որոնք էականորեն գերազանցում են նրա օրինական եկամուտները և ողջամտորեն չեն հիմնավորվում դրանցով:

Քրեական օրենսդրությունում կատարված փոփոխությունը պայմանավորված կոռուպցիոն բնույթի հանցագործություններ կատարած անձանց քրեական պատասխանատվության ենթարկելու, ինչպես նաև ապօրինաբար ձեռք բերված եկամուտները բռնագրավելու հետ: Այսպիսի փոփոխությունների կատարման համար հիմք է միջազգային իրավական այն համաձայնագիրը, որը վավերացվել է Հայաստանի Հանրապետության կողմից: 2003 թվականի դեկտեմբերի 9-ի կոռուպցիայի դեմ պայքարի ՄԱԿ-ի կոնվենցիայի համաձայն. Ապօրինի հարստանալը Իր սահմանադրությունը և իր իրավական համակարգի հիմնարար սկզբունքները պահպանելու պայմանով՝ յուրաքանչյուր Մասնակից պետություն պետք է քննարկի այնպիսի օրենսդրական և այլ միջոցներ ձեռնարկելու հնարավորությունը, ո-

րոնք կարող են անհրաժեշտ լինել, որ որպես քրեական իրավա-
խախտում ճանաչվի անօրինական հարստացման արարքը, երբ դա
կատարվում է դիտավորությամբ, այսինքն՝ պաշտոնատար անձի
ակտիվների նշանակալից ավելացումը, որը գերազանցում է նրա օ-
րինական եկամուտները, և որը նա չի կարող խելամտորեն հիմնա-
վորել»: Նշված կոնվեցիայից հետևում է, որ պետությունները, որոնք
վավերացրել են այս պայմանագիրը պետք է ձեռնարկեն օրենսդրա-
կան և կազմակերպական բազմաթիվ միջոցներ կոռուպցիայի դեմ
պայքարի համար¹:

Ինչպես տեսնում ենք նշված Կոնվենցիան բովանդակում է
դրույթներ, որոնք վերաբերում են նաև անմեղության կանխավար-
կածի սկզբունքին, այն է՝ «... որը նա չի կարող խելամտորեն հիմնա-
վորել»: Վերը նշվածը ցույց է տալիս, որ առանձնակի կարևորություն
է ներկայացնում կոռուպցիոն բնույթի հանցագործություններով ա-
պացուցման պարտականության բաշխման հարցը, որովհետև Կոն-
վենցիայի 30-րդ հոդվածի 8-րդ կետի համաձայն՝ հանցագործություն
կատարած անձը պետք է ապացուցի հանցագործություններից
ստացված այնպիսի ենթադրյալ եկամուտների կամ այլ գույքի օրի-
նական ծագումը, որոնք ենթակա են բռնագրավման: Ապացուցման
բեռը մեղադրանքի կողմից պաշտպանության կողմի վրա տեղափո-
խելը՝ նոր մոտեցում է քրեական դատավարությունում, որն ուղղակի
հակասում է այն հանրահայտ գաղափարին, որ *մեղադրյալը պար-
տավոր չէ ապացուցել իր անմեղությունը*: Այսինքն մեղադրյալը

¹ Ի կատարումը նշված կոնվեցիայի պահանջների՝ 2016 թ. դեկտեմբերի 06-
ին ընունվեց ՀՀ օրենք՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքում լրացում կատարելու
մասին և նախատեսվեց հանցագործության նոր տեսակ «Ապօրինի հարս-
տանալը», համաձայն որի. «Ապօրինի հարստանալը՝ «Հանրային ծառա-
յության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով սահմանված՝
հայտարարագիր ներկայացնելու պարտականություն ունեցող անձի՝ հաշ-
վետու ժամանակահատվածում գույքի ավելացումը եւ (կամ) պարտավո-
րությունների նվազումը, որոնք էականորեն գերազանցում են նրա օրի-
նական եկամուտները և ողջամտորեն չեն հիմնավորվում դրանցով, և էթե
ապօրինի հարստացման համար հիմք հանդիսացող այլ հանցագործության
հատկանիշները բացակայում են /ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 310.1/:

պետք է դրական ապացույցներով ապացուցի իր եկամուտների և գույքի ծագման կամ առաջացման աղբյուրները:

Միաժամանակ նշված փաստաթղթում հանդիպում ենք այն կարգավորմանը, որ ազգային պետությունները պետք է հաշվի առնեն ազգային օրենսդրության մեջ ամրագրված սկզբունքները, որոնք երաշխավորում են անձի սեփականության իրավունքը, ինչպես նաև դատական պաշտպանության իրավունքը: Մասնավորապես, ՀՀ Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ Ոչ ոք չի կարող զրկվել սեփականությունից, բացառությամբ դատական կարգով՝ օրենքով սահմանված դեպքերի: ՀՀ Սահմանադրության 61-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունք»:

Միջազգային փաստաթղթում ուղղակի հղում կա այն մասին, որ նշված գործերով քրեական հետապնդում իրականացնելիս հաշվի է առնվում անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը հարգելու անհրաժեշտությունը (Կոնվեցիայի հոդված 30, կետ 6): Սա նշանակում է, որ քրեական վարույթի իրականացման ընթացքում չպետք է թույլ տրվեն այնպիսի ձևակերպումներ, որոնք ուղղակի կհակասեն անմեղության կանխավարկածի սկզբունքին: Մասնավորապես, կոռուպցիայի մեջ մեղադրվող անձը կարող է մեղավոր ճանաչվել և գույքից զրկվել՝ միայն դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով: Մեղադրյալի համար գործում է, Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին Միջազգային դաշնագրի 14-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ «Յուրաքանչյուր ոք իր դեմ ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքի քննության կամ որևէ քաղաքացիական դատավարությունում իր իրավունքների ու պարտականությունների որոշման ընթացքում ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված իրավասու, անկախ ու անկողմնակալ դատարանի կողմից գործի արդարացի ու հրապարակային քննության իրավունք»:

Քրեական դատավարության խնդիրն է հանրային և մասնավոր շահերի հավասարակշռված պաշտպանությունը: Քրեական դատավարության նշանակությունը ոչ միայն հանցագործությունների բա-

ցահայտումը և հանցանք կատարած անձանց քրեական պատասխանատվության ենթարկելն է, այլև անձանց իրավունքների պաշտպանությունը: Այդ շահերի պաշտպանությունն ուղղակի կապված է ապացուցման գործընթացի հետ: Ապացուցման պարտականությունը ենթադրում է, թե դատավարության որ մասնակցի նկատմամբ պետք է կիրառվի չապացուցված լինելու հանգամանքը, որ մասնակիցը պետք է հիմնավորի համապատասխան փաստերի առկայությունը: Քանի որ քրեական դատավարությունում քրեական գործով վարույթն իրականացնող մարմինը և քրեական հետապնդման ենթարկված անձը չեն գտնվում հավասար պայմաններում, հետևաբար անմեղության կանխավարկածը՝ ապացուցման պարտականությունների բաշխման հետ կապված՝ մեղադրյալի համար սահմանում է որոշակի առավելություններ: Նշված առավելությունն անհրաժեշտ է քրեական դատավարությունում մրցակցության ապահովման համար: Իհարկե, մեղադրանքի և պաշտպանության կողմերը կհայտնվեն անհավասար պայմաններում, եթե մեղադրյալի վրա դրվեր իր անմեղությունն ապացուցելու պարտականությունը: Քրեական գործով մինչդասական վարույթի ընթացքում մեղադրյալը չունենալով հավասար հնարավորություն ապացուցման գործընթացին մասնակցելու՝ նրա առավելությունն այն է, որ օրենքը նրան ազատել է ապացուցման պարտականությունից: Օրենսդիրը փորձում է այդպիսի կարգավորմամբ՝ մեղմացնել այն անհավասարությունը, որն առկա է ապացուցման գործընթացում:

Դատավարական հավասարության պահպանման համար՝ ապացուցման պարտականությունը կողմի վրա դրվում է հետևյալ պայմաններում՝

ա) իր նյութական և կազմակերպական հնարավորություններով տվյալ կողմը փաստականորեն առավել ուժեղ է ապացուցման ընթացքում, քան նրա ընդիմադիր կողմը,

բ) հանգամանքներ, որոնք սպասվում են ապացուցվեն տվյալ

կողմի կողմից՝ նրա համար օբյեկտիվորեն հասանելի են¹: Ինչպես տեսնում ենք նշված հեղինակների կողմից ապացուցման բեռի բաշխման առումով առանձնացված են երկու կարևոր չափանիշ. առաջին՝ ապացուցման գործընթացում կողմի նյութական և կազմակերպական հնարավորությունները, երկրորդ՝ կողմի բացառիկ իրազեկված լինելը:

Անմեղության կանխավարկածի կարևոր հատկանիշներից մեկն այն է, որ ապացուցման պարտականությունը դրվում է մեղադրանքի կողմի վրա: Ապացուցման պարտականությունը դրվում է մեղադրանքի կողմի վրա, քանի որ պաշտպանության կողմն իր հնարավորություններով ավելի թույլ է, քան մեղադրանքի կողմը: Եվրոպական դատարանն այս ընդհանուր կանոնից նախատեսում է նաև բացառություն, որի իմաստն արտահայտվում է նրանում, որ առանձին դեպքերում ապացուցման պարտականությունը դրվում է պաշտպանության կողմի վրա: Այդպիսի վիճակ առաջանում է այն դեպքում, երբ մեղադրողը պետք է հերքի ապացուցման գլխավոր փաստը կազմող ժխտողական փաստերը, որոնց վրա հիմնվում է պաշտպանության կողմը:

Անկասկած, երբ բացակայում են հաստատող փաստեր՝ մեղադրանքի կողմի համար շատ դժվար է հերքել ժխտողական փաստերը: Այդպիսի փաստերը հերքելու համար հաստատող փաստերը պետք է բավարարեն հասանելիության պայմաններին, որը ենթադրում է, որ դրանք որոշակի են և կարող են ժամանակի և տարածության մեջ ապացուցվել: Եթե հաստատող փաստերը չեն համապատասխանում հասանելիության այդ պայմաններին, ապա քրեական հետապնդման կողմի համար մեղադրանքի ապացուցվածությունը, անկախ նրա հնարավորություններից, գործնականում մնում է անկատարելի²:

Այս կապակցությամբ ուշադրության է արժանի Եվրոպական

¹ Տե՛ս Կалиновский К.Б., Смирнов А.В. Презумпции в уголовном процессе. //Российское правосудие. 2008. N 4, էջ 6-74:

² Տե՛ս Կалиновский К. Б., Смирнов А. В. Презумпции в уголовном процессе. //Российское правосудие. 2008. ¹ 4, էջ 69:

դատարանի պրակտիկան, մասնավորապես, «Փամ Հոանգն /Pham Hoang/ ընդդեմ Ֆրանսիայի գործով, որտեղ կասկածյալը ձերբակալվել էր Ֆրանսիայի սահմանին՝ թմրամիջոց տեղափոխելիս: Ֆրանսիական օրենսդրությունը սահմանում է, որ արգելված ապրանքներ տեղափոխելը, որոնց շարքի մեջ է մտնում նաև հերոինը, համարվում է անօրինական, եթե այդ ապրանքը տեղափոխող անձը չի ապացուցում հակառակը, օրինակ՝ ներկայացնում է արդարացնող բավարար ապացույցներ կամ ապացուցում, որ գործողությունը կատարվել է ծայրահեղ անհրաժեշտության վիճակում կամ սխալի հետևանք է, որից խուսափելն անհնար էր: Նշված գործում պաշտպանության կողմը չի ներկայացրել արդարացնող ապացույցներ, իսկ մեղադրյալը հրաժարվել է տալ որևէ բացատրություն: Եվրոպական դատարանը քննելով դիմողի բողոքը, ընդունել է, որ անթույլատրելի ոչինչ չկա այն ենթադրությունում, թե անձը, որը տիրապետում է ընդհանուր առմամբ արգելված որևէ բանի, պարտավոր է բավարար չափով բացատրել այդ փաստը, հակառակ դեպքում նա կճանաչվի մեղավոր¹:

Եվրոպական դատարանը նման հետևության է հանգել նաև «X.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության» գործում. Հանձնաժողովը կիրառելի է համարել այն կանխավարկածը, որ դիմողը, որը, ինչպես պարզվել էր, ապրում էր մարմնավաճառությամբ զբաղվող մի կնոջ հետ, և հնարավոր է՝ հանդիսանում էր նրա կավատը, գոյատևում էր բարոյագուրկ ճանապարհով ստացվող եկամուտներով²: «Սալաբյակուն ընդդեմ Ֆրանսիայի»³ գործով, որը վերաբերում էր մի պահատուփի առաքում իրականացրած դիմողի, որը, ինչպես պարզվեց, բեռնավորված էր եղել թմրամիջոցներով, առաջ էր քաշվել անմեղության կանխավարկածը: Սակայն Դատարանը հանգել է հետևյալ եզրակացության. քանի որ ազգային դատարանն իրավիճակի գնահատման հարցում ազատ է եղել, հաշվի է առել գործի փաստերը և

¹ Sté u Pham Hoang v. France. //Ser.A. N 243. 25. 09. 1992:

² X.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության. 42 CD 135:

³ Սալաբյակուն ընդդեմ Ֆրանսիայի. 1988 թ. հոկտեմբերի 7:

վերացրել է ավելի վաղ ընդունված դատավճիռներից մեկը, ապա 6-րդ հոդվածի 2-րդ կետը չի խախտվել:

Մեղադրանքի կողմի վրա ապացուցման պարտականություն դնելը բխում է վարույթն իրականացնող մարմնի վրա դրված պարտականություններից, մասնավորապես քրեական գործ հարուցել հանցագործության հատկանիշներ հայտնաբերելու յուրաքանչյուր դեպքում, բացահայտել հանցագործությունները և ի հայտ բերել հանցանք կատարած անձին: Այդ պարտականությունների իրականացումը պետության կողմից երաշխավորվում է՝ քրեական հետապնդում իրականացնող մարմիններին նյութական և կազմակերպական այնպիսի միջոցներով և հնարավորություններով օժտելը, որը կապահովի նրանց առջև դրված խնդիրների իրականացումը: Իհարկե, այդ բոլորը մեղադրանքի կողմի համար անհրաժեշտ է դատարանի առջև անձի մեղավորությունը հիմնավորելու համար:

Իհարկե, Եվրոպական դատարանը չի բացառում ազգային օրենսդրությունում իրավական կամ փաստական կանխավարկածների առկայության հնարավորությունը, որն անմեղությունն ապացուցելու պարտականությունը որոշակի դեպքերում փոխանցվում է պաշտպանության կողմին: Սակայն յուրաքանչյուր դեպքում ապացուցման բեռը պետք է փոխանցվի ողջամիտ սահմաններում և հաշվի առնել մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքը:

ПРЕЗУМПЦИЯ НЕВИНОВНОСТИ И ОБЯЗАННОСТЬ ДОКАЗЫВАНИЯ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ

Самвел Дилбандян

*Заведующий кафедрой уголовного процесса и криминалистики ЕГУ,
доктор юридических наук, профессор*

Вопросы презумпции невиновности и обязанности доказывания весьма актуальны в уголовном процессе, так как изменения и дополнения внесенные в законодательство, несомненно приведут к передаче бремени доказывания в уголовном процессе, в частности по делам о незаконном обогащении. В рамках статьи предметом обсуждения стали вопросы, связанные с распределением бремени доказывания в рамках принципа презумпции невиновности.

PRESUMPTION OF INNOCENCE AND THE OBLIGATION TO PROVE

Samvel Dilbandyan

*Head of the YSU Chair of Criminal Procedure and Criminalistics,
Doctor of Legal Sciences, Professor*

Issues of presumption of innocence and the obligation to prove are actual in regard to the amendments and changes to the legislation which would lead to the transfer of the burden of proof in criminal procedure, in particular in cases of illicit enrichment. The questions related to the allocation of the burden of proof within presumption of innocence are discussed in the article.

Բանալի բառեր՝ անմեղության կանխավարկած, ապացուցման պարտականություն, մեղադրյալ, ապօրինի հարստացում, ապացուցման բեռ:

Ключевые слова: презумпция невиновности, бремя доказывания, обвиняемый, незаконное обогащение, обязанность доказывания

Key words – *Presumption of innocence, burden of proof, defendant, illicit enrichment, the obligation to prove*